

літичної символіки. Зокрема, як зазначає архітектор Дж. Майо, автор книги «Військові меморіали як частина політичного ландшафту», подібні пам'ятники не тільки відображають військову історію країни. Вони також є механізмами «символізації і виправдання» історії. На його думку, масове спорудження військових меморіалів є дієвим інструментом символічного об'єднання націй у «єдину політичну сутність» [14, с. 31]. Втім, як наголошує відомий український оглядач А. Андрійчук, ніщо так не загрожує майбутньому, як різне розуміння минулого і методи його репрезентації [15].

На наш погляд, агресія, спрямована на меморіали і пам'ятники, що несуть світоглядний меседж, розгортання в сучасних реаліях «іконоборчого руху» зі знищення знаків інших епох є не тільки індикатором загострення в суспільстві системних конфліктів перехідного періоду, але і вказує на надзвичайно складну природу даного роду символіки, яка коріниться в архаїчних практиках міфологізації, фетишизації і тотемізму. Адже пам'ятник – це не просто матеріальний об'єкт, що візуалізує ту чи іншу особистість або вказує на ту чи іншу ідею. Пам'ятник – це збірний образ, що містить набагато більше, ніж виражає, оскільки задає параметри, які структурують контекст, в якому через екстраполявання даного сюжету на всю картину минулого в свідомості споживача даної символічної продукції і відтворюється реальність, і зокрема – реальність історична. І в даній ситуації саме державний протокол та церемоніал може виступити тим інструментом, за допомогою якого інтегруючий і консолідуючий потенціал ритуалу пам'яті може бути використаний в повному обсязі як для реалізації державної політики ідентичності, так і для зміцнення взаєморозуміння і дружніх взаємовідносин між народами.

Отже, огляд становлення церемоніалу пам'яті як культурного феномену та елемента офіційної публічної комунікації дозволяє стверджувати, що державний церемоніал є віддзеркаленням тенденцій, що домінують у соціально-політичному просторі суспільства. Його форма не є статичною, а зміст – догмою. Втім, на нашу думку, не слід перетворювати мову державного протоколу та церемоніалу на допоміжний інструмент політичної дискусії. Сталість церемоніальних сценаріїв не завжди є свідченням зашкільності режиму, але, навпаки, виступає запорукою наступності базових цінностей й традицій політичної культури влади та суспільства в цілому. Все це зумовлює необхідність введення питань, пов'язаних із реалізацією державної політики ідентичності у площині офіційної публічної комунікації, у предметне коло науки державного управління.

Література.

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини (ООН) від 18.04. 1961 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Віденська конвенція про консульські зносини (ООН) від 24.04. 1963 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10. 1970 р. // <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру (ООН) від 14. 03. 1075 // <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Байбури О. К. Ритуал в традиционной культуре: структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбури. – СПб.: Наука, 1993. – 240 с.

6. Байбури О. К., Левингтон Г. А. Похорони и свадьба // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Погребальный обряд. – М., 1990. – С. 64–98.

7. А. ван Геннеп. Обряды перехода: Систематическое изучение обрядов. – М: Восточная литература, 1999. – 198 с.

8. Седакова О. А. Поэтика обряда. Погребальная обрядность восточных и южных славян. – М.: Индрик, 2004. – 320 с.

9. Сергеенко М. Е. Погребальные обряды // Сергеенко М. Е. Жизнь Древнего Рима. – СПб.: Издательско-торговый дом «Летний Сад»; Журнал «Нева», 2000. – С. 201–215.

10. Piehler G. Kurt Remembering War the American Way / G. Kurt Piehler. – Smithsonian, 2004. – 248 p.

11. Levinson S. Written in Stone: Public Monuments in Changing Societies / S. Levinson. – Duke University Press, 1998. – 160 p.

12. Про Державний Протокол та Церемоніал України: Указ Президента від 22. 08. 2002 р. № 746/2002 // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U746_02.html.

13. Про внесення змін до Положення про Державний Протокол та Церемоніал України: Указ Президента України від 3 лютого 2010 р. №98/2010 // Офіційний Вісник України. – 2010. – 38. – Ст. 386.

14. Mayo M. James War Memorials as Political Landscape: The American Experience and Beyond / James M. Mayo. – Praeger Publishers, 2009. – 319 p.

15. Андрійчук О. Пам'ятникова війна: реінкарнація минуло / О. Андрійчук // Дзеркало тижня. – № 11 (640). – 30 березня. – 2007 р.

УДК 35.077.6

Геннадій Рябцев

ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ: СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ

Проаналізовано поняття «політичного рішення» та його відмінність від рішення щодо політики. Запропоновано класифікаційні ознаки та наведено класифікацію політичних рішень.

Ключові слова: політичне рішення, класифікація політичних рішень, управління політичними процесами.

Політична діяльність будь-якого рівня і будь-якого масштабу починається з прийняття політичного рішення. Саме неефективні і спрощені політичні рішення є однією з причин існування в політичній системі суперечностей між:

- реаліями політичного процесу і сучасним рівнем розробки системи прийняття та реалізації політичних рішень;
- декларованими мотивами участі в політиці й реальними ціннісними детермінантами представників партійно-політичних еліт;
- заявленими цілями політичних акцій і реальними результатами та наслідками їх проведення;

© Рябцев Г.Л., 2012.

- сучасним комплексом методів та алгоритмів прийняття й реалізації політичних рішень, особисто-професійного розвитку політиків, створення політичних команд і технологіями, що реально використовуються в політичній діяльності [1, с. 44].

Попри таку важливість політичних рішень, відповідний термін у науці й практиці державного управління ще не отримав однозначного тлумачення.

➔ Проблему підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень аналізували в своїх працях П. Браун, С. Вавілов, Е. Вайнінг, К. Вайс, Д. Веймер, Б. Гурне, А. Джордж, О. Дегтярьов, Ж. Б. Дюрссель, А. Етціоні, Д. Істон, М. Красницький, Г. Д. Лассуел, Ч. Ліндблум, Д. Марч, Л. Пал, Г. Райт, Г. Саймон, Д. Сосунов, Д. Стоун, П. Шаран. В Україні відповідну проблематику досліджували В. Абизов, В. Авер'янов, В. Бакуменко, Н. Вінникова, В. Кремень, В. Ребкало, В. Лісничий, В. Матвієнко, П. Мироненко, Т. Тищенко, О. Шаян, Г. Щокін та інші.

Більшість науковців дотримується системного підходу в тлумаченні поняття «політичне рішення», пояснення процесу його підготовки, прийняття й реалізації, суті його впливу, результатів і наслідків. Однак визначення політичне часом розглядають як тотожне владному, державному, управлінському, керівному або взагалі опускають. З огляду на це, доцільно розкрити особливу сутність політичного рішення та його відмінність від рішення щодо політики.

➔ Метою статті є розкриття сутності, класифікаційних ознак і систематизація політичних рішень.

➔ У сучасній науці й практиці державного управління під рішенням розуміють вольовий акт, закінчену розмову операцію, оформлену чи неформальну матеріально, що виражає усвідомлений намір діяти певним чином для досягнення поставленої мети [2–5].

Реалізація рішення – це виконання завдань, поставлених у ньому. Реалізації вимагають лише ті рішення, які між прийняттям й досягненням мети припускають спеціальну діяльність. Інші реалізуються самим актом їхнього прийняття (наприклад, оголошення подяки, призначення на посаду тощо).

Політичним є будь-яке підготовлене до реалізації рішення, що стосується інтересів суб'єктів політичного процесу. При цьому, залежно від ступеня впливу на суб'єктів політичного процесу, те ж саме рішення може бути як політичним, так і неpolітичним.

Прийняття політичного рішення є перетворенням:

- політичної влади в управління соціальними процесами;
- політичних вимог різних груп громадян у прийнятті для всього суспільства інструменти регулювання соціальних відносин.

Як зазначено в праці [4, с. 445–446], підготовка політичного рішення передбачає:

- виявлення та структурування політичних проблем – актуальних цінностей, потреб чи можливостей, що можуть бути реалізованими за допомогою колективних дій. Оскільки політичні проблеми є комплексними, багаторівневими і багатосуб'єктними, їхнє визначення є ключовим на етапі підготовки політичного рішення. Правильно сформульована проблема є напіввирішеною проблемою;
- встановлення політичних обмежень – умов, що задають спектр вибору шляхів вирішення проблеми та визначаються «прохідністю» політичного рішення в просторі координат, заданих значущи-

ми інтересами, цінностями, ідеологічними переконаннями суб'єктів політичного процесу, здатних вплинути на процес прийняття й реалізації політичного рішення. Політичні обмеження окреслюють поле політичної підтримки рішення;

- визначення політичних альтернатив – потенційно можливих напрямів досягнення поставленої мети та вирішення політичної проблеми з урахуванням встановлених обмежень. Вони припускають відмінності в необхідних для реалізації політичного рішення ресурсах (матеріальних, фінансових, організаційних, людських, інформаційних, часових), політичних діях – конкретних актах чи послідовностях кроків у межах кожної альтернативи, а також політичних результатах, очікуваних для різних суб'єктів політичного процесу.

З огляду на це, політичні рішення не є оптимальними, а лише найкращими з можливих за даних обставин. Неможливо врахувати як всі обставини і можливості політичної діяльності, так і її результати. Соціальні взаємозв'язки, яких стосується те чи інше політичне рішення, є настільки складними, що суб'єкту, який приймає політичне рішення, завжди слід бути готовим до найнесподіваніших результатів і наслідків його реалізації, у тому числі й несприятливих.

Політичне рішення, яке ґрунтується на врахуванні інтересів суб'єктів політичного процесу та є одним з основних елементів політичного процесу, слід відрізнити від рішення щодо політики (державно-політичного рішення), яке стосується курсу політики, тобто конкретної дії [6, с. 4]. Якщо політичні рішення приймаються суб'єктами політичного процесу щодо найбільш важливих суспільно значущих проблем, то державно-політичні рішення, будучи підпорядкованими політичним, забезпечують умови для їхньої підготовки, прийняття та реалізації.

Пропонується виділити низку відмінностей політичного рішення від державно-політичного.

Політичне рішення:

- формулює загальні цілі та напрями розвитку суспільства;
- відтворює чи змінює нормативні й інституційні параметри суспільно-політичного та державного устрою;
- має винятково соціальний характер;
- характеризується високим ступенем невизначеності зовнішнього середовища;
- передбачає наявність конфлікту групових інтересів і суспільного блага.

Серед сучасних підходів до розуміння політичного рішення, описаних зокрема в праці [7], можна виділити:

- політологічний – акцентує увагу на специфічних характеристиках суб'єктів політичного процесу і владних функціях, які відображаються в прийнятті політичних рішень;
- управлінський – передбачає розгляд етапів і технології прийняття рішень;
- соціологічний – розглядає вплив політичних рішень на суспільний розвиток, відносини між суб'єктами прийняття та реалізації рішень;
- психологічний – вивчає осіб, які приймають політичні рішення, виявляє суб'єктивні особливості їхнього сприйняття адресатом;
- нормативно-правовий – визначає рамки компетенції осіб, які приймають політичні рішення, директивність та обов'язковість їхнього виконання інститутами влади.

Сучасне розуміння політичного рішення є багатогранним, оскільки це:

- свідомий вибір суб'єктом політичного процесу одного варіанта дій із щонайменше двох можливих. Цей бік політичного рішення безпосередньо пов'язаний із такими умовами його прийняття, як свобода і відповідальність: чим вище статус суб'єкта, який приймає політичне рішення, тим вище ступінь його свободи у виборі варіантів дій, але разом із тим – вища відповідальність за обраний варіант [5, с. 838];
- вольовий акт суб'єкта, який приймає політичне рішення. Досягти поставленої мети можна лише подолавши можливу протидію інших суб'єктів політичного процесу, інтереси яких не є тотожними. Отже, для реалізації політичного рішення слід докласти значних вольових зусиль;
- процес, що складається з усвідомлення політичної ситуації; визначення політичного інтересу; формулювання мети та варіантів її досягнення; вибору одного з варіантів та його реалізації. З огляду на це, поняття прийняття політичного рішення і процес прийняття політичного рішення слід розділяти, конкретизуючи терміном процес тривалість цієї операції в часі;
- спосіб реалізації інтересів суб'єктів політичного процесу. Взаємодіючи, всі суб'єкти політичного процесу, намагаються досягнути врахування своїх політичних інтересів, що є можливим, зокрема, через політичні рішення;
- засіб розв'язання політичних конфліктів, що полягають у боротьбі суб'єктів політичного процесу за владу та владні повноваження. Конфлікт у політичному житті суспільства – явище неминуче. Щоб його розв'язати, зазвичай потрібно декілька політичних рішень, оскільки мова йде про узгодження інтересів різних суб'єктів політичного процесу. За відповідного застосування, політичні рішення є стабілізуючим чинником, здатним гальмувати небажані суспільні тенденції, розповсюджувати та підтримувати традиційні цінності, вірування, емоції, охороняти культуру та мораль;
- узгодження мети й засобів її досягнення одного з суб'єктів політичного процесу з метою й засобами, поставленими іншими суб'єктами;
- легітимізований вольовим актом результат політичної боротьби, що примусово змінює поведінку соціальних груп, першочергово забезпечується наявними ресурсами, має високий ступінь прогнозованості довготривалих наслідків [8, с. 10].

Політичні рішення можна класифікувати за такими ознаками [2, 4, 8]:

- за суб'єктно-об'єктними відносинами (прийняті суб'єктом влади, що одночасно є об'єктом; прийняті суб'єктом влади, який впливає на один і той самий об'єкт послідовною низкою рішень чи одночасно групою рішень з різним змістом і з неоднаковими методами впливу; прийняті об'єктом влади, що контролює політичний процес після зміни ролей суб'єкта та об'єкта політичної влади);
- за способом прийняття (авторитарні – політичні рішення є усними чи матеріально оформленими веліннями національного, політичного чи релігійного лідера; колегіальні – політичні рішення є колективними політико-правовими актами системи політичних інститутів; мережні – є особливістю європейської політичної системи, що характери-

зується наявністю «політичних мереж», багаторівневого співробітництва і багаторівневого переплетіння, коли різні суб'єкти політичного процесу, виконуючи свої завдання, досягають спільних рішень або координують політику);

- за ступенем охоплення об'єкта (загальні – охоплюють найбільш істотні сторони політичного життя суспільства; локальні – стосуються окремих елементів політичного процесу);
 - за значущістю (значуще – приймається для захоплення, утримування, закріплення влади; чергове – приймається за стабільної політичної ситуації й не містить вимог щодо зміни влади; косметичне – приймається для задоволення громадської думки, обслуговування незначних внутрішньополітичних проблем й не має істотних наслідків);
 - за характером цілей (стратегічні, тактичні, оперативні);
 - за спрямованістю на проблему (вірні – проблема вирішується з наближенням до мети рішення; нейтральні – проблема не вирішується; невірні – ситуація погіршується з наближенням до мети рішення);
 - за часовою спрямованістю (прогностичні – випереджувальної дії, із профілактичним впливом на об'єкт; своєчасні – відповідають політичній ситуації; запізні – приймаються «навздогін» проблемі й спричинені невірними діями суб'єкта на початку становлення політичної проблеми та її безконтрольного розвитку);
 - за причинами прийняття (ситуаційні, за приписом, програмні, ініціативні, сезонні);
 - за характером підготовки (врівноважені – на основі уважного й критичного аналізу всіх можливих варіантів; імпульсивні – без обґрунтування; інертні – підготовлені за шаблоном, на основі попереднього досвіду; ризиковані – підготовлені без ретельного обґрунтування дій; обережні – підготовлені без розгляду ризикованих альтернатив);
 - за програмованістю (програмовані (традиційні) – вирізняються елементами відомого шаблону та повторення, що полегшує процес їх підготовки, прийняття і меншою мірою потребує творчих елементів; непрограмовані (нетрадиційні, інноваційні) – вирішують оригінальні проблеми, пов'язані з новими явищами);
 - за оформленням (матеріально оформлені, наприклад, актами політичного процесу; не оформлені матеріально, наприклад, веління, усні накази);
 - за напрямом і глибиною впливу (внутрішні й зовнішні; одно- і багаторівневі);
 - а ступенем обов'язковості для різних суб'єктів політичного процесу (імперативні – не залишають вибору; диспозитивні – дозволяють застосування тих чи інших норм; заохочувальні; рекомендаційні);
 - за ресурсними обмеженнями (з обмеженнями, без обмежень);
 - за ступенем визначеності (визначені; ризиковані – результати не є визначеними, але відома ймовірність кожного з них; невизначені – ймовірність результатів оцінити неможливо);
 - за прогнозованістю і тривалістю впливу результатів (із визначеними та ймовірнісними результатами; довго-, середньо-, короткострокові);
 - за пріоритетністю інтересів, що задовольняються.
- Наведені класифікаційні ознаки свідчать про різноманітність підходів до розуміння сутності політичних

рішень. При цьому в кожній із них можуть поєднуватися характеристики декількох типів.

✦ Політичним є будь-яке підготовлене до реалізації рішення, що стосується інтересів суб'єктів політичного процесу. Якщо вважати політичну діяльність послідовним, внутрішньо пов'язаним ланцюгом політичних подій та явищ, а також сукупністю вчинків суб'єктів політичного процесу, то політичне рішення є «пусковим механізмом» усіх подій і вчинків.

Запропонована систематизація політичних рішень, на погляд автора, найповніше враховує всі підходи до розуміння їх сутності.

У подальшому планується проаналізувати зміст етапів підготовки, прийняття й реалізації політичних рішень у демократичному суспільстві.

Література.

1. Вавилов, С. В. Политические решения в системе властных отношений: генезис, структура, технологии : дисс. ... д-ра полит. наук : 23.00.02 / Вавилов Станислав Владимирович ; Ин-т соц.-полит. иссл. РАН. – М., 2006. – 319 с.
2. Абизов, В. Є. Політичне рішення: механізм прийняття / В. Є. Абизов, В. Г. Кремень. – К. : НІСД, 1995. – 63 с.
3. Государственное управление: основы теории и организации: учебн. / [под ред. В. А. Козбаненко]. – М. : Статут, 2000. – 912 с.
4. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентів України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – 748 с.
5. Общая и прикладная политология: учеб. пособ. / под общ. ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова. – М. : Союз, 1997. – 992 с.
6. Тертичка, В. В. Аналіз державної політики і політологія / В. В. Тертичка // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6 (9). – С. 3–22.
7. Вінникова, Н. Сутність політичного рішення: від традиції до новачі / Наталія Вінникова // Освіта регіону : Політологія, психологія, комунікації. – 2010. – № 4. – С. 151–158.
8. Шаян, О. Л. Розробка та впровадження політичних рішень у демократичному суспільстві: дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Шаян Олександр Леонідович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 230 с.

УДК 330.3

Марина Скиба

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ

В умовах викликів глобалізації, забезпечення стійкого економічного розвитку неможливе без інституційної

© Скиба М.В., 2012.

трансформації. Формування політики інституціональних змін має базуватись на відповідному науковому підґрунті. В статті з'ясовано сутність поняття «інститут» та розглянуто його основні ознаки, структуру, життєвий цикл, класифікацію та функції. Визначено поняття «інституціональних змін в економіці» як процесу зміни системи формальних правил і неформальних обмежень, а також механізмів, за допомогою яких вони вводяться в дію, з метою забезпечення стійкого економічного розвитку. З'ясовано роль держави у процесі інституціональних змін.

Ключові слова: інститут, структура інституту, інституціональні зміни, держава, регулювання.

✦ Забезпечення стійкого економічного розвитку неможливе без інституційної трансформації, проведення політики інституціональних змін, що у свою чергу потребує формування відповідного наукового підґрунтя, вироблення чітких підходів до проблематики інституціональних змін.

✦ Перші паростки інституціоналізму були закладені у працях У. Мітчелла, Дж. Коммонсона, У. Гамільтона, наукове підґрунтя сформовано у працях Т. Веблена, Р. Коуза, О. Вільямсона, Д. Норта, окремим фактором інституціональних змін присвячені роботи Дж. Гелбрейта, Я. Тінбергена. Різноманітні аспекти інституціональних змін розкриваються у працях російських вчених Л. Абалкіна, О. Аузана, В. Вольчика, Г. Клейнера, Д. Львова, Р. Нурєєва, А. Олейніка, Р. Капелюшнікова, О. Сухарьова, В. Тамбовцева, А. Шастітко та ін. Проблематика інституціональних змін знайшла своє відображення в працях вітчизняних вчених: С. Архієреєва, З. Ватаманюка, Т. Гайдай, В. Геєця, В. Дементьєва, Й. Малога, Б. Пасхавера, С. Степаненка, А. Чухна та ін. Багатогранність проблематики інституціональних змін унеможлиблює її розгляд у всіх аспектах у межах одного дослідження, обумовлюючи потребу подальшого вивчення.

✦ Метою статті є визначення теоретико-методологічних засад інституціональних змін в економіці та з'ясування ролі держави у даному процесі.

✦ Вихідним положенням будь-якого теоретичного дослідження є визначення змісту наукових категорій. Тож, перш ніж перейти до розгляду сутності інституціональних змін варто з'ясувати зміст понять «інститут» та «інституція» як основних категорій інституціональної економіки, напрямку, що виник на межі XIX–XX ст. в США, відновивши до себе інтерес у 60 роки XX століття, що триває і донині.

Загалом, «інституція» це – встановлення, звичай, порядок, прийнятий в суспільстві, а «інститут» – закріплення звичаїв і порядків у вигляді закону або установи. Але поділ цих понять є досить умовним, оскільки вивченням «інститутів» займаються представники різних галузей наук, кожен з яких виокремлює свій предмет дослідження, висвітлюючи дану категорію в залежності від цілей, методології, становища науки в певний час в певній сфері, що й обумовлює відсутність єдиного загальноприйнятого визначення інституту в науковій літературі (Табл. 1) [4; 2; 5, с. 17; 6; 7, с. 16; 8, с. 37]. В перекладі з латинської мови, «інститут» – це устрій, установа і означає «встановлювати», «засновувати», це сукупність норм права, що охоплює певні суспільні відносини [1, с. 285]; процес закріплення звичаїв і звичок на макрорівні у формі права й організації [2, с. 25]. У. Гамільтон під «інститутами» розумів словесний символ для кращого позначення групи суспільних звичаїв,